

СТАНОВИЩЕ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.2. История и археология (Средновековна балканска история – Стопанска история на Балканите, X–XV век), обявен в ДВ, бр. 65 / 28. 08. 2024 г.

Изготвил становището член на НЖ: проф. д-р Пенка Стилиянова Данова, Институт за исторически изследвания при Българска академия на науките

За участие в конкурса за доцент документи е подал един кандидат – д-р Йоанна Илиева Бенчева, гл. ас. при катедра „История на Византия и балканските народи“ при Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Публикациите, с които д-р Бенчева участва в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“, включват две монографии и девет студии/ статии, отпечатани след периода на придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и избора ѝ за главен асистент при споменатата по-горе катедра на ИФ на Софийския университет. Ще се спра на последната ѝ монография, която интерпретирам като хабилитационен труд.

Хабилитационният труд на Йоанна Бенчева „Търговията с хранителни продукти в Далмация и Истрия (XIII–XV в.)“, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024, 223 с. се придържа към класическата структура на монографично научно изследване. Той съдържа въведение, три аналитични глави, заключение, впечатляваща библиография в два раздела – извори и изследвания, списък на съкращенията, както и окръглящите представите на читателя части – речник на термините, карти и илюстрации. След като изтъква значимостта на темата (търговията като важна част от икономиката на средновековния град), авторката ясно формулира целта и предмета на изследването, а именно – да проследи законодателната рамка на търговията с храни, най-ясно видима чрез анализ на градските статuti (с. 8). Тя подчертава, че именно в този вид официални документи се определят видовете стоки, с които се търгува; правилата, по които търговията с храни се осъществява, естеството на вноса и износа, местата и времето, по които трябва да се осъществява размяната, мерките и теглилките, удостоверяващи продадените количества, както и данъци, такси, мита, с които се облагат стоките и които допринасят за стопанския възход на градовете в Истрия и Далмация през посочения период. Не са пропуснати и

някои важни за търговията специфични въпроси като този за „справедливата цена“ спрямо продавачи и купувачи, изискванията към хигиената и опаковките на хранителните продукти. Неизменна част от регламентирането на тази стопанска дейност е определянето на чиновниците, които контролират спазването на законовата рамка, както и наказанията, предвидени при евентуалното ѝ нарушаване.

Встъпителната студия към монографичното изследване предполага преглед на изворите и специализираната литература, посветена на основните проблеми, засегнати в него.

Изворите (статути на градове на полуостров Истрия и в Далмация) са разгледани в първа глава, а изданията, ползвани от авторката, са описани в библиографията. Във въведението Й. Бенчева подчертава, че е ползвала преимуществено изследвания на хърватски, сръбски и словенски автори. Тук са разгледани критично само някои от най-новите изследвания на хърватски автори, като за другите, чийто брой, подчертавам, е забележителен, авторката препраща читателя към библиографията в края на изследването. Нейният стил се отличава с яснота, систематичност и четивност, а проблематиката, на която е посветена монографията, дава широка възможност за бъдещи приносни изследвания. Затова си позволявам да препоръчам в тях да бъде включен един по-широк обзор на секундарната литература по проблемите на търговията с хранителни продукти в Истрия и Далмация. Прегледът на литературата включва и някои приноси на поколения български изследователи, свързани преди всичко с интерпретацията и обнародването на извори от разглеждания регион (по-специално от Дубровник), посветени на стопанските връзки на Средновековна България с далматинското крайбрежие.

В първата глава на изследването, озаглавена „Градовете – природна среда, развитие и статути“ (13–72) са залегнали няколко съществени елемента от по-нататъшния анализ. Това са природните условия, които предопределят производството и вноса на хранителни стоки в разглеждания регион. Детайлно са очертани географските граници на полуостров Истрия и на Далмация. Подчертана е ролята на източното крайбрежие на Адриатическо море за каботажното плаване преди всичко на венецианския флот, за развитието на риболова, за добива на сол. Изтъкната е ролята на релефа и климата, благоприятстващи развитието на лозарство, производство на маслини, цитруси и други овошки, както и на отглеждането на зеленчуци. Динарските планини и карстовия и варовиков състав на далматинските острови предопределят добри условия за скотовъдството, но също така и недостига на добри условия за отглеждане на зърнени култури, които е необходимо да се внасят за производството на хляб.

Направен е преглед на градските статuti на Истрия и Далмация, включени в изследването. Авторката вече е изтъкнала, че ще се придържа не към изчерпателност, а към разглеждане на достъпните ѝ градски статuti с оглед на влиянието, което върху тях оказват както природни фактори, така и политическата обстановка в разглеждания регион през XIII–XV век. Намирам този подход за подходящ, тъй като той дава възможност за очертаване на спецификите в отделните градски статuti, до голяма степен детерминирани както от природните условия, така и от политическата обстановка. В главата са разгледани накратко статутите на осем града от полуостров Истрия и на деветнадесет от Далмация. Правомерно е изтъкнато, че Будва не е част от Далмация, което е видно и от картите, включени в края на изследването като илюстративен материал. За всеки от статутите е отбелязано поява, първа версия, история на ръкописа, публикуване, език или езици, на които е публикуван текстът му. Този подход окръгля представата за ползваната от авторката литература. Последният параграф от главата, озаглавен „Между Венеция и Унгария“ разкрива по-подробно елементи от политическата история на региона през разглеждания период, както и типологични характеристики на градските статuti, възникнали и наложили се преди всичко поради политиката на венецианската република (забрани за внос, износ, използвани мерки и теглилки и други).

Втората глава, посветена на „Търговията с хранителни продукти в градските статuti“ (73–163) съставлява основната тежест и приноси на монографията. Производството и търговията с основни хранителни продукти е разгледано в съпоставителен план като храните са групирани тематично както следва – *Хляб и зърнени култури, Месо, Мляко и млечни продукти, Риба и морски дарове, Пчелен мед, Плодове и зеленчуци, Зехтин и маслини, Сол, Подправки, Вино*. Особено място в изхранването на града заема хлябът, затова въпросите, засягащи със зърнопроизводството, търговията със зърно и зърнени храни, вносът им са широко застъпени в градските статuti. В съпоставителен план са разгледани и въпроси като цена на хляба, мерки и теглилки, контрол върху вноса и евентуалния износ. Отделено е място за дейността на мливари и пекари, за работното време, в което тя може да се осъществява (светлата част на деня), за контрола и надзора. По същия начин се подхожда и към останалите продукти, което е дало възможност на изследователката да обобщи в заключението кои са основните хранителни продукти (освен хляба – месо, риба, вино, маслини), а кои – второстепенните (мед, овошки) подправки и др.), кои продукти са в изобилие, а за кои има нужда от внос. Въз основа от данните в тази глава са направени обобщения за дейността на мелничари, пекари, кръчмари, засегната в градските статuti.

Третата глава, озаглавена „Средата и хората“, съдържа ценни податки за социалната и стопанската история на региона (163–188). В нея са включени четири параграфа, посветени съответно на темите за *местата на търговията* с хранителни продукти – *площадът, пристанището, магазините, кръчмите, домът*; на *Хората – изисквания към търговците и чиновниците, които контролират търговията*, на *Опаковките и тяхното значение* и на *Мерки и теглилки*, свързани с търговията на хранителни продукти, фиксирани в градските статутуи, чиито еталони можели да се ползват на градските площи.

Монографията на Йоанна Бенчева има приносен характер. В нея за първи път у нас се представят обобщено проблемите, свързани с търговията на хранителни продукти в един широк географски регион, какъвто са Истрия и Далмация. Книгата е написана на ясен и достъпен език и несъмнено ще представлява интерес за широк кръг читатели.

Положителното впечатление от анализа и обобщенията се допълва от речника на термините, включващ наименования на мерки и теглилки, на монети от епохата, на данъци, мита и такси, на служби и други. Изложението се онагледява както от двете карти на полуостров Истрия и на Далмация, така и от илюстрации, представящи ведуги на далматински градове от книгата на Конрад фон Грюненберг „Описание на пътуването от Констанц към Йерусалим“; от каменната пластика на входа на църквата „Св. Лаврентий“ в Трогир, изобразяваща сцени от стопанския живот в зората на Късното балканско средновековие; от статута на град Котор.

Монографията не съдържа плагиат.

В заключение ще изтъкна, че хабилитационния труд на Йоанна Бенчева на тема „Търговията с хранителни продукти в Далмация и Истрия (XIII–XV в.)“, както и представената от нея документация по участие в конкурса, ми дават основание да гласувам със ЗА избирането ѝ на академичната длъжност „доцент“.

София, 4 октомври 2024 г.

Подпис:

/проф. д-р Пенка Данова/